У Стамбулі вшанували пам'ять єврейських біженців, які загинули у 1942-му від радянської торпеди

Монумент пам'яті пасажирів «Струми» в Ашдоді

Судно «Струма» з єврейськими біженцями, які прямували в підмандатну Палестину, було затоплено 24 лютого 1942 року в Чорному морі в результаті торпедної атаки радянської субмарини «Щ-213». Трагедія забрала життя 768 біженців, у тому числі 103 дітей. Врятуватися вдалося лише одному пасажиру — 19-річному уродженцю Кишинева Давиду Столяру, якого підібрав доглядач маяка біля протоки Босфор.

Церемонія поминання організовується муніципалітетом Стамбула вже в шостий раз за підтримки єврейської громади Туреччини. «Ми зі скорботою шануємо пам'ять євреїв, які намагалися втекти від однієї із найбільших трагедій в історії людства — Голокосту, і загиблих 79 років тому», — заявив представник МЗС Туреччини Хамі Аксой.

Вітрильник «Струма» був спущений на воду в 1867 році, а у 1937-му був обшитий листами металу й оснащений старим дизельним двигуном потужністю 80 л. с. (менше, аніж у сучасної малолітражки). Корабель використовувався для перевезення худоби, але після того, як був зафрахтований для перевезення єврейських біженців із Румунії, його розділили перегородками і встановили в трюмі багатоярусні нари для людей.

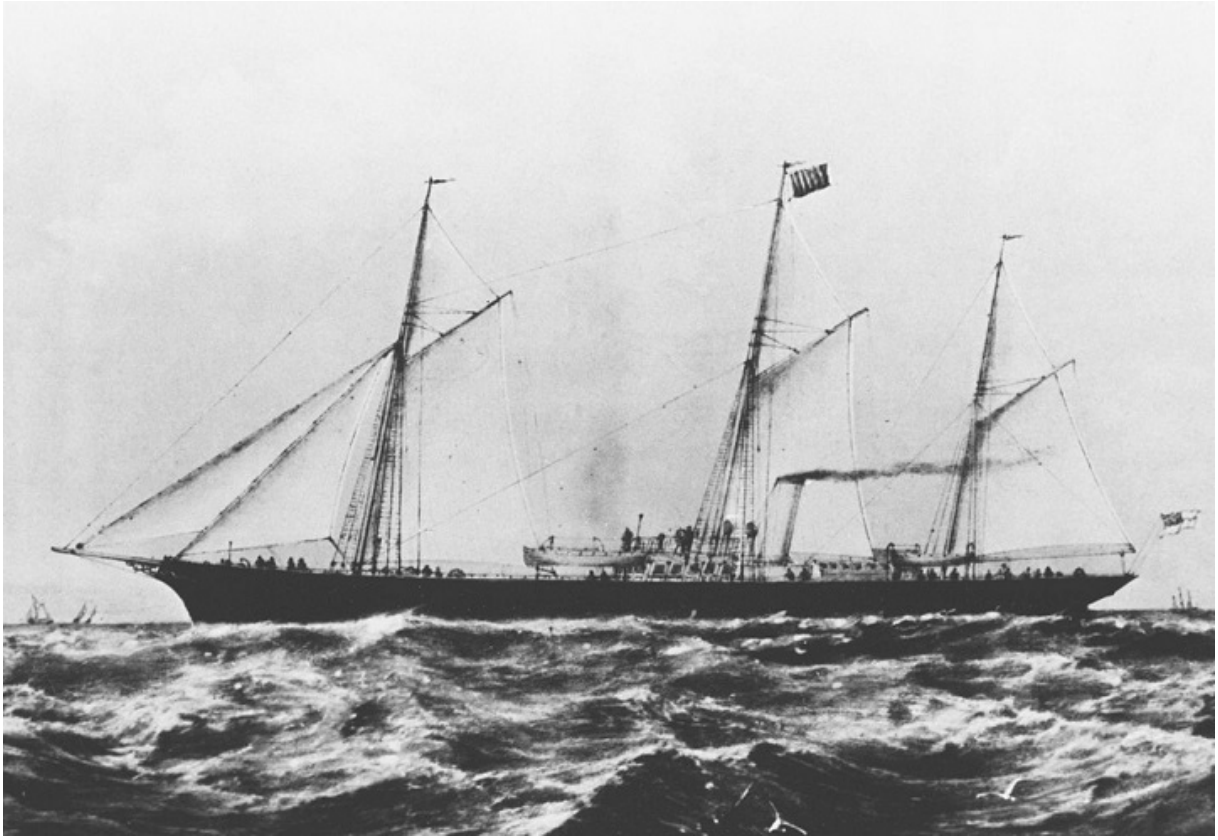

«Струма» наприкінці XIX століття

У Європі вже щосили знищували євреїв, тому ціна квитка на це корито була прирівнянна до вартості каюти першого класу на трансатлантичному лайнері. Кожен пасажир міг узяти всього 10 кг багажу, причому цінності до перевезення не дозволялись. Судно під нейтральним панамським прапором вийшло з порту Констанца 12 грудня 1941 року й через два дні досягло Стамбула, де в «Струми» остаточно заглох двигун.

Турецька влада поставила корабель на карантин, повідомивши посольство Великобританії про кінцевий пункт призначення судна — біженці направлялися до підмандатної Палестини. Британський посол в Анкарі запропонував МЗС дозволити біженцям продовжити шлях в Ерец Ісраель, де «не дивлячись на їх нелегальний статус, вони могли б отримати гуманне поводження». Турки не заперечували проти такого рішення, навіть більше, висловили готовність сприяти переправленню пасажирів «Струми» в Палестину по морю або по суші. Єврейські організації просили Лондон впустити нещасних користуючись квотою на єврейську репатріацію майбутнього року, але безуспішно... Верховний комісар Палестини Гарольд Макмайкл і міністр у справах Близького Сходу Волтер Гіннес категорично заперечували проти поступок. Їх підтримав глава МЗС Великобританії Ентоні Іден, який заявив, що видача в'їзних віз пасажирам «Струми» створить небажаний прецедент, і Палестину наповнять тисячі інших євреїв. Відмова базувалася на тому, що «біженці не є представниками затребуваних професій і будуть «непродуктивним елементом населення». Британці також посилалися на необхідність «запобігти проникненню нацистських агентів під прикриттям біженців», хоча за всю війну жодного подібного випадку зафіксовано не було.

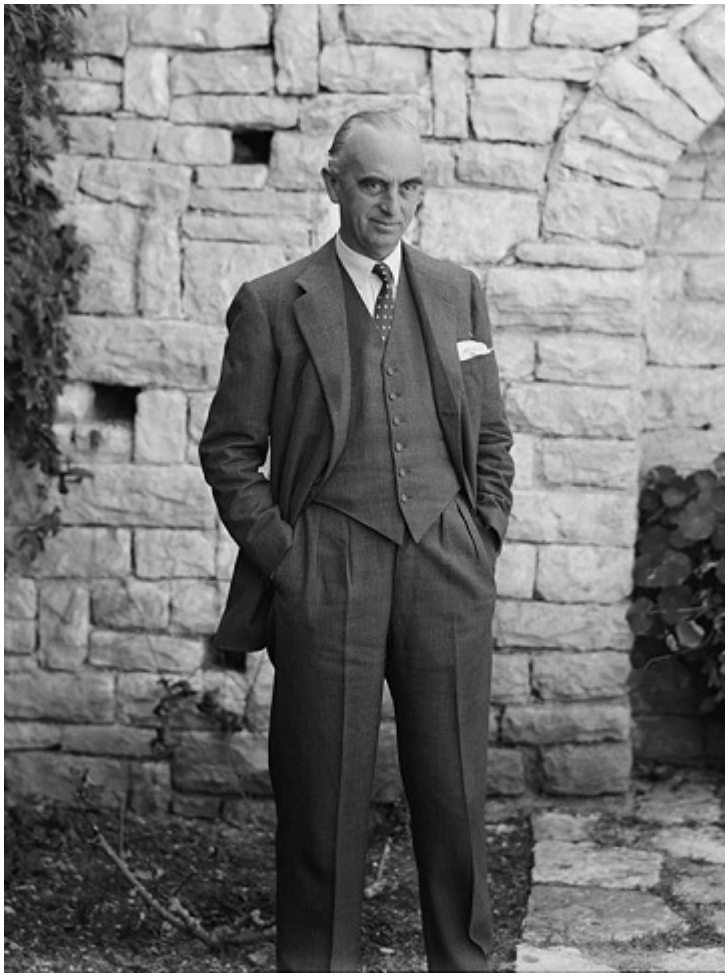

Верховний комісар Палестини Гарольд Макмайкл

Міністр у справах Близького Сходу Волтер Гіннес

Так чи інакше, не добившись за два місяці чіткої відповіді від Великобританії, турецька влада була змушена відбуксирувати судно у відкрите море. 23 лютого 1942 року біженців загнали в трюми, болгарський екіпаж — у рубку, обрубали якірний канат і вивели «Струму» з протоки Босфор. Двигун завести так і не вдалося, і судно просто дрейфувало в Чорному морі.

Наступного ранку, коли пасажири ще спали в трюмі, а команда перебувала в машинному відділенні, прогримів вибух. Старе корито швидко пішло на дно, а пасажири, які намагалися чіплятися за дерев'яні уламки корпусу, незабаром загинули від переохолодження. Довше за всіх протримався на шматку палуби Давид Столяр, якого через добу підібрав доглядач маяка Мустафа Айя із сином і співробітниками турецької Берегової охорони.

Згідно з найбільш поширеною версією, «Струма» була помилково торпедована радянською субмариною «Щ-213» під командуванням старшого лейтенанта Дмитра Денежко. Про це писали й радянські автори (щоправда, називаючи «Струму» ворожим транспортом), і західні дослідники. «Щ-213», яка напередодні потопила турецьку шхуну, зафрахтовану німцями для перевезення хромової руди, дійсно перебувала в цьому секторі 24 лютого 1942 року, а її командир після пуску торпеди, записав у той день, що «спостерігав занурення судна, яке затонуло за короткий час з дифферентом на ніс». Низка сучасних російських експертів, посилаючись на нестикування, спростовують цю версію, проте, вона залишається провідною.

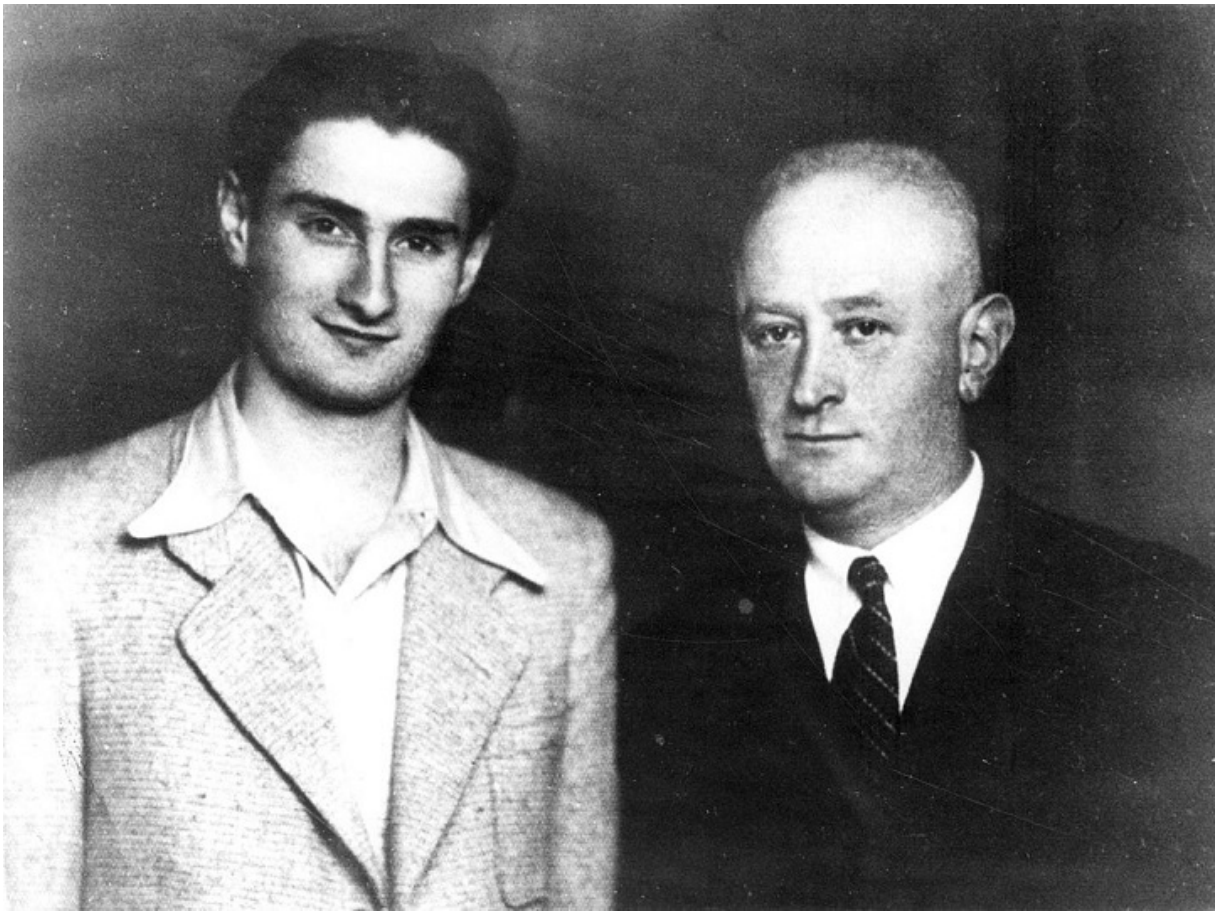

Давид Столяр (ліворуч) з активістом єврейської громади Стамбула Шимоном Бродом, 1942

Що стосується єдиного вцілілого — Давида Столяра, то він провів шість тижнів за звинуваченням в «незаконному в'їзді в Турецьку республіку», потім був переправлений у Палестину, вступив до підрозділу Королівських саперів британської 8-ї армії, воював у Єгипті й у Лівії, відповідаючи за прокладання проходів у мінних полях . У 1948-му він брав участь у Війні за незалежність Ізраїлю, згодом переїхав до США, де й помер у 2014 році. Від усіх пропозицій режисерів брати участь у написанні сценарію для фільму про цю трагедію Столяр послідовно відмовлявся.

У багатьох ізраїльських містах на згадку про пасажирів «Струми» названі вулиці, в Ашдоді, Холоні і столиці Румунії — Бухаресті, встановлено обеліски. 25 лютого 2015 року турецький уряд уперше організував церемонію пам'яті за загиблими на «Струмі», яка відтоді стала щорічною.

Констянтин Мельман